

Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, «Εισαγωγή»
(για το έργο *Θρήνος της Κρήτης* του Γεράσιμου Παλλαδά)

Το ποίημα *Θρήνος της Κρήτης* προέρχεται από χειρόγραφο που βρίσκεται στη Βιβλιοθήκη του Μουσείου του Ηρακλείου, όπου εντοπίζονται πολλές παλαιές και σπάνιες εκδόσεις αλλά και έγγραφα και πλήθος χειρόγραφων κωδίκων.¹ Σε αντίθεση με τα περισσότερα κείμενα που εμπεριέχονται στο χειρόγραφο, το συγκεκριμένο ποίημα διαθέτει λογοτεχνική αξία. Προέρχεται από μικρό χάρτινο τετράδιο αστάχωτο, αποτελούμενο από 15 φύλλα συρραμμένα με νήματα και έχει διαστάσεις 0,159 × 0,109 μ. Το τεύχος γράφτηκε κατά το 1712, όπως δηλώνεται στο φύλλο 6β και αλλού, και φέρει αριθμό καταλόγου 184. Εκτός από ποιήματα, περιέχει και θρησκευτικές σημειώσεις, εκκλησιαστικούς ύμνους και μια δοξολογία προς τον ποιητή του *Θρήνου*, πατριάρχη Αλεξανδρείας Γεράσιμο.

Το εξεταζόμενο στιχούργημα αποτελείται από 168 εννεασύλλαβους και δεκασύλλαβους στίχους, οι οποίοι κατανέμονται σε 42 στροφές. Κάθε στροφή χωρίζεται με αδρό κεφαλαίο γράμμα. Επιπλέον, ακολουθεί ρυθμό, σύμφωνα με τον οποίο μπορεί να ψάλλεται συγχρόνως, όπως φαίνεται από τη σημείωση που υπάρχει αμέσως μετά τον τίτλο: «προς. *Ηχόν πλ. Β΄*». Το λυρικό στοιχείο είναι διάχυτο, όπως πλούσιες είναι και οι παρομοιώσεις που διαδέχονται η μία την άλλη. Ο στίχος είναι ομαλός και ρυθμικός, ωστόσο η ομοιοκαταληξία φαίνεται να είναι στοιχειώδης. Εντοπίζεται στους δύο πρώτους στίχους, καθώς και στον τελευταίο στίχο κάθε στροφής. Ο προτελευταίος στίχος (τρίτος) χωρίζεται σε δύο ημιστίχια που ομοιοκαταληκτούν. Αυτό προσδίδει στο ποίημα μεγαλύτερη ζωηρότητα. Εξαιτίας αυτής της ομοιοκαταληξίας, ο εκδότης του ποιήματος θεώρησε σκόπιμο να μεταβάλει τις στροφές του χειρογράφου από τετράστιχες σε πεντάστιχες. Έτσι, στην έκδοση του Πέτρου-

¹ Τα περισσότερα από τα χειρόγραφα περιέχουν κείμενα που αναφέρονται στους χρόνους της Ενετοκρατίας και της Τουρκοκρατίας και έχουν γραφτεί στα ελληνικά, ιταλικά ή και τουρκικά. Οι κώδικες, ως επί το πλείστον, έχουν θρησκευτικό περιεχόμενο, δηλαδή περιέχουν εκκλησιαστικούς κανόνες ή λόγους των Πατέρων της Εκκλησίας, ενώ λίγοι από αυτούς έχουν άλλο περιεχόμενο, δηλαδή πληροφοριακό, ιστορικό, λαογραφικό ή και ποιητικό· βλ. Πέτρου-Μεσογείτης 1939, 348.

Μεσογειίτη το ποίημα δεν αποτελείται από 168 αλλά από 210 στίχους. Η γλώσσα του ποιητικού έργου είναι δημώδης, αλλά διαπιστώνεται και επίδραση τόσο των κρητικών ιδιοματικών τύπων όσο και λόγιων στοιχείων.

Το θέμα που πραγματεύεται είναι τα δεινά που υπέστησαν οι Κρητικοί από τους Τούρκους. Πρόκειται για τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν κατά τον Κρητικό Πόλεμο (1645-1669). Αρχικά, ο ποιητής αναφέρεται γενικά στην αστάθεια των ανθρώπινων πραγμάτων και το ευμετάβολο της τύχης. Στην έκτη στροφή αναφέρει ότι χαρακτηριστικό παράδειγμα της μεταβλητότητας της τύχης είναι η Κρήτη. Ακολουθώς, περιγράφει το πρότερο μεγαλείο της και τη μεγάλη ανάπτυξη που γνώρισε, ιδιαίτερα στον πνευματικό τομέα. Σε αντίθεση με το παρελθόν, η κατάσταση στο παρόν είναι πολύ διαφορετική, καθώς πολλά δεινά προήλθαν από την επιδρομή των Τούρκων στο νησί. Πολλοί Κρητικοί, αλλά και ξένοι που συμμετείχαν στον αγώνα, σκοτώθηκαν. Μετά την ένατη στροφή επικρατούν συναισθήματα οδύνης και πένθους για τη φρικτή κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει το νησί. Όσοι επέζησαν, εκπατρίστηκαν, αλλά και εκεί οι συνθήκες δεν ήταν ευνοϊκές, με αποτέλεσμα κάποιοι από τις εκπατρισμένους να επιστρέψουν στον τόπο τους. Όμως, η κατάσταση που συνάντησαν εκεί ήταν πάλι απογοητευτική, καθώς είδαν πολλούς ιερούς χώρους να έχουν βεβηλωθεί από τους Τούρκους και να έχουν μετατραπεί σε λουτρά ή τεμένη.

Όσον αφορά στη χρονολόγηση του ποιήματος, δεν παραδίδεται κάποια ακριβής ημερομηνία του έτους συγγραφής του. Ωστόσο, τα γεγονότα που περιγράφει παρέχουν ένα *terminus post quem* στον μελετητή. Ο εικοσιπενταετής Κρητικός Πόλεμος, ο απόηχος του οποίου περιγράφεται, διαδραματίστηκε κατά την περίοδο 1645-1669. Συνεπάγεται, λοιπόν, ότι η συγγραφή του στιχουργήματος θα πρέπει να έλαβε χώρα στο δεύτερο μισό του 17ου αιώνα.

Ποιητής είναι ο Γεράσιμος Β΄ Παλλαδάς (για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παπαδόπουλος 1935, 722-737), Πατριάρχης Αλεξανδρείας που, κάποιες φορές, συγχέεται με τον Γεράσιμο Α΄ τον Σπαρταλιώτη, ο οποίος επίσης κατάγεται από την Κρήτη και χρημάτισε Πατριάρχης Αλεξανδρείας τα έτη 1620-1636. Είναι βέβαιο ότι ο Παλλαδάς υπήρξε ο συντάκτης του ποιήματος, εφόσον είναι σύγχρονος με την περίοδο της κατάληψης της Κρήτης

από τους Τούρκους, η οποία περιγράφεται στο ποίημα. Εκτός από αυτό, ο *Θρήνος της Κρήτης* μοιάζει απόλυτα με τα υπόλοιπα σωζόμενα έργα του τόσο στο ύφος όσο και στη γλώσσα.

Όσον αφορά στην καταγωγή του, προερχόταν από το χωριό της επαρχίας Πεδιάδος Σκιλλούς και ήταν γιος του πρεσβύτερου Θεοδώρου του Ρήτορος. Είχε άρτια μόρφωση και σπούδασε στο περίφημο κολλέγιο του Αγίου Αθανασίου Ρώμης. Διετέλεσε δάσκαλος στην Πελοπόννησο και στην Ήπειρο. Για κάποιο χρόνο διηύθυνε επιτροπικώς τη Μητρόπολη Αδριανούπολης και αργότερα χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Καστοριάς. Το 1668 εκλέχθηκε Πατριάρχης Αλεξανδρείας και στη θέση αυτή παρέμεινε μέχρι το 1710, οπότε παραιτήθηκε λόγω της αδυναμίας που του προκάλεσε το γήρας. Απεβίωσε το 1714 στη μονή Βατοπεδίου στο Άγιον Όρος.

Υπήρξε αξιόλογος λόγιος και ρήτορας ικανότατος στο θείο κήρυγμα. Σε διάφορους κώδικες της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης του Καΐρου και των Ιεροσολύμων διασώζονται θρησκευτικές ομιλίες του, επιστολές και άλλα έργα του, ανέκδοτα ή εκδομένα. Στη Βιβλιοθήκη του Μουσείου του Ηρακλείου ο κώδικας υπ' αριθμόν 20 περιέχει δικούς του λόγους. Αρχίζει ως εξής: «Γερασίου του της π/ριαρχικής ιεραρχίας λαχόντος ελέω | θεού επί της αλεξανδρέων καθέδρας. σύνταξις λόγων | ευαγγελικών. εν τω ενιαυτώ τω τρίτω αρχωμένων ωσαύτως. | εκ της κυριακής της προφωνησίμου. μέχρι της τα(ων) αγί(ων) | πάντων. εν τούτοις δε τοις ιεροίς λόγοις. τοις από του τε : | λώνου και φαρισαίου. άχρι της πρώτης κυριακής | της ορθοδοξίας. έστι κ(αι) σκοπός περί μετανοίας». Από τον πόνο που εκφράζει σε αυτά τα ποιήματά του για τα δεινά της ιδιαίτερης πατρίδας του, αποδεικνύεται η φιλοπατρία του.

Κλείνοντας, ας αναφερθεί ότι ο *Θρήνος της Κρήτης* έχει εκδοθεί μία μόνο φορά από τον Χρίστο Ν. Πέτρου-Μεσογειτή στο περιοδικό *Επετηρίς Εταιρείας Κρητικών Σπουδών*, όπου συμπεριλαμβάνεται ακόμη ένα στιχούργημα του ίδιου συγγραφέα. Το έτος της έκδοσης είναι το 1939.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Παπαδόπουλος 1935

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»

Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Θρήνος της Κρήτης* του Γεράσιμου Παλλαδά)

Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, *Ιστορία της Εκκλησίας Αλεξανδρείας (62-1934)*, Πατριαρχικόν Τυπογραφείον, Αλεξάνδρεια 1935, σ. 722-737.

Πέτρου-Μεσογειτής 1939

Χρίστος Πέτρου-Μεσογειτής, «Κρητικοί στίχοι εκ παλαιών χειρογράφων της βιβλιοθήκης του Μουσείου Ηρακλείου», *ΕΕΚΣ* 2 (1939), σ. 339-354.